

Történelem és Politika

Theodor Anton Ippen élete és munkássága

Kisling Zénó

Bevezetés

A 19. század második felét gyakran úgy jellemzik, mint az imperializmus kora. Ebben az időszakban elsősorban az európai nagyhatalmak megindították harcukat a Föld még szabadon maradt utolsó négyzetkilométereiért, ezzel is növelve birodalmuk nagyságát. A német területekről az 1860-as években kiszorított Habsburg Monarchia, ami 1867-ben Osztrák-Magyar Monarchia lett, csak a Balkán irányába terjeszkedhetett. „*A tengeren túli gyarmatosításból kimaradva, a Balkánra [...] úgy tekintettek, mint az osztrák geopolitikai törekvések természetes színterére, ha másért nem azért, hogy lépést tarthasson más nagyhatalmakkal*”.¹ A Monarchia Balkán politikája azonban több elemből állt. Egyfelől már az 1870-es évektől kezdve erőteljesen versengett a cári Orosz Birodalommal szemben,² amely versengésbe az egységesült Olaszország is igyekezett beszállni a század vége felé.³ Ebből is kirajzolódik, hogy a Balkán nem egy nagyhatalom érdekszférája és nem lehet felosztani, ebből kifolyólag magában hordozza a konfliktus lehetőségét.⁴ A fent megnevezett hatalmak a Török Birodalmon belüli keresztények védelmére hivatkozva avatkoztak legtöbbször bele a terület életébe, azonban emögött a jelszó mögött több más politikai érdek húzódott.⁵ A legfőbb tét azonban mindhárom hatalom esetében ugyanaz volt: a gyengülő Török Birodalom európai területe feletti befolyás-, és esetleg területszerzés.⁶

A Monarchia az érdekeinek megfelelően nem csak a külpolitikáját, de a jövő külpolitikájának irányítóit is a Balkán felé igyekezett terelni. Ennek az egyik színtere a bécsi Konzuli Akadémia⁷ volt, ahol a keleti nyelvek mellett jogi, gazdasági-kereskedelmi, illetve egyéb a diplomáciai munka során hasznos tudást sajátíthattak el az iskola hallgatói.⁸ Egyikük, Theodor Anton Ippen később valóban fontos szerepet játszott a Monarchia Balkánra irányuló

---

¹ Henry Kissinger, *Diplomácia*. (Budapest: Panem Kft. 2008), 131.

² Diószegi István, *Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikája*. (Budapest: Vince Kiadó, 2001), 16.

³ Csaplár Krisztián, „Nopcsa Ferenc báró és a Monarchia albán politikája. 1910–1911”, *Fons* 8, 3. szám (2001): 313.

⁴ Demeter Gábor, „A Balkán felosztására vonatkozó elképzelések a 19. század második felétől 1913-ig”, in *A Balkán és a keleti kérdés a nagyhatalmi politikában*, szerk. Bodnár Erzsébet és Demeter Gábor (Debrecen: Hungarovox Bt. 2005), 115.

⁵ Uo, 311–312

⁶ Kissinger, *Diplomácia*, 139.

⁷ 1898 előtt Keleti Akadémiának nevezték. A dolgozat koherenciája miatt én Konzuli Akadémiaként fogok hivatkozni rá.

⁸ *Konzuli Akadémia 1754-től 1904-ig, emlékirat*. Bécs 1904. Haus-, Hof- und Staatsarchiv (továbbiakban HHStA), Sonderbestände, Archiv der Konsularakademie, Bücher 142.

politikájában, elsősorban az albánokkal és Albániával kapcsolatos irányvonal kialakításában.⁹ Ippen munkássága azonban összetett, ugyanis nem csak politikai-diplomáciai téren foglalkozott az albán- és tágabb értelemben a Balkán-kérdéssel, hanem tudományos megközelítésben is. Életét és munkásságát azonban eddig csak német nyelven dolgozták fel,¹⁰ miközben ez a kérdéskör a magyar történelem szempontjából is érdekes lehet. Egyrészt a Habsburg Birodalom részeként minket is érintett annak külpolitikája, másrészt a magyar imperializmus gondolatvilágának fókuszában szintén a Balkán-félsziget állt.¹¹

Jelen tanulmányban szeretném bemutatni Ippen életét és munkásságát, két kérdés mentén:

- Milyen hatást gyakorolt tudományos munkásságára az Osztrák-Magyar Monarchia Balkánról folytatott külpolitikai gondolkodása?
- Hogyan járult hozzá Ippen ennek a külpolitikai irányvonalnak az alakításához, megvalósításához?

Dolgozatomban amellet, hogy karrierjét felvázolom, életének két aspektusát alaposabban vizsgálva igyekszem választ találni kérdéseimre. Egyrészt a legelső tudományos publikációjának elemzésével, amely 1892-ben Bécsben jelent meg a következő címen: *Kosovo–Novibazar. Eine Studie von Theodor Ippen*, míg a másik központi elem az 1912–1913-ban rendezett londoni nagykövetségi konferencia alatt végzett tanácsadói munkája.

Források és szakirodalom

Munkám alapját egyrészt Ippen hagyatéka képezi, amelyek a bécsi *Archiv der Republik*-ban található (elsősorban hivatalos szolgálati iratok), illetve a Balkán-háborúk korából, a szintén bécsi *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*-ban őrzött diplomáciai iratok adják, kiegészülve a már említett életrajzi monográfiával, amely Anneliese Wernicke munkája.¹² Fontos elsődleges forrásom volt Thallóczy Lajos hagyatéka is, amit az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őriz. Wernicke munkáját leszámítva ezek az iratanyagok elsődleges források, így ezen iratok csakis megfelelő forráskritikával értelmezhetők, ezért mindvégig

---

⁹ Ennek az irányvonalnak három fő ötletgazdája volt: Theodor A. Ippen, báró Nopcsa Ferenc és Thallóczy Lajos. Lásd bővebben: Csaplár-Degovics Krisztián, „Thallóczy Lajos és az albanológia: vázlatok egy nemzetépítési kísérletről”, *Levéltári Közlemények* 81, (2010): 169.

¹⁰ Anneliese Wernicke, *Theodor Anton Ippen*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1967.

¹¹ A témának bőséges irodalma van, rövid összefoglalását lásd: Romsics Ignác, „A magyar birodalmi gondolat”, *Mozgó Világ* 39, 8–9. szám, (2012): 6–18.

¹² Wernicke, Theodor A. Ippen.

figyelembe vettem keletkezési körülményeiket.¹³ Egyfelől a diplomáciai iratok mindegyike az Osztrák-Magyar Monarchia érdekeinek megfelelően értékeli az adott helyzetet, amely diplomáciai iratokra egyébként is jellemző, hogy rögzítőjük érvei stabil alapon állnak, míg a vitapartner általában gyenge és zavaros.¹⁴ Másfelől az Ippenhez köthető magánlevelek esetében igyekeztem megfogadni E. H. Carr tanácsát: „*a történész találjon utat azok gondolkodásához, akikről ír*”.¹⁵ Kritikám egyik pillére, hogy Ippennek a tudományos munkájában megjelenő állításait vettem össze későbbi diplomáciai működésével, míg a másik pillért a későbbi korok történészei által írt szakirodalmak adják. Hiszen az elődök munkájának ismerete nem csupán udvariasság kérdése, mivel jelentős feldolgozott tudásanyag megismerését könnyítik meg, azonban ez esetben is fontos a kételkedés.¹⁶

Másodlagos forrásaimban igyekeztem megismerni a nagyhatalmak együttműködésének történetét, amelyhez megfelelő alapot adott Henry Kissinger¹⁷, Diószegi István¹⁸ és Richard C. Hall¹⁹ munkája. Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikájának általános áttekintéséhez Diószegi István: *Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikája* (Budapest: Vince Kiadó, 2001) című munkája mellett Galántai József: *A Habsburg-monarchia alkonya* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1985) című monográfiát használtam. Ezeknél azonban fontosabb ismereteket nyújt Demeter Gábor²⁰ és Csaplár-Degovics Krisztián²¹ munkássága. Előbbi a Balkán egészével foglalkozik átfogóan több munkájában is, utóbbi pedig elsősorban Albánia történetével, amely Ippen életében különösen fontos szerepet játszott. Szintén érdemes még említést tenni azokról a német és angol nyelvű tudományos munkákról, amelyek az 1912–1913-as londoni nagykövetségi konferencia történéseit dolgozzák fel,

---

¹³ Marc Bloch, *A történész mestersége*. (Budapest: Osiris Kiadó, 1996), 61.

¹⁴ E. H. Carr, *Mi a történelem?* (Budapest: Osiris Kiadó, 1995), 18.

¹⁵ Uo. 24.

¹⁶ Ormos Mária, *A történelem és a történettudományok*. (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003), 38.

¹⁷ Kissinger, *Diplomácia*.

¹⁸ Diószegi István, *A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1939*. Budapest: História-MTA Történettudományi Intézete, 1997.

¹⁹ Richard C. Hall, *The Balkan Wars 1912–1913*. London: Routledge, 2000.

²⁰ Demeter Gábor: *A modernizációtól az expanziós törekvésekig*. Szófia–Budapest: Institut za Istoricheski Izsledvane, BAN–MTA BTK Történettudományi Intézet, 2018; Demeter Gábor: „Expanzió vagy önvédelem? Az Osztrák-Magyar Monarchia diplomáciai köreinek tervei Szerbiával kapcsolatban. 1913–1915”, *Világtörténet* 5, 3. szám, (2015): 391–409; Demeter Gábor: „A Balkán felosztására vonatkozó elképzelések a 19. század második felétől 1913-ig”. In *A Balkán és a keleti kérdés a nagyhatalmi politikában*, szerk. Bodnár Erzsébet és Demeter Gábor, 106–129. Debrecen: Hungarovox Bt. 2005.

²¹ Csaplár Krisztián, „Nopcsa Ferenc”; Csaplár-Degovics Krisztián, „Thallóczy Lajos és az albanológia”; Csaplár-Degovics Krisztián, *Az albán nemzetévtől kezdetei (1878–1913) – a Rilindja és az államalapítás korszaka*. Budapest: ELTE BTK, 2010.

elsősorban Robert R. Kritt²² és J. Miller²³ írásai. A fent megnevezett tanulmányok olvasása után azok állításait igyekeztem mind többször ütköztetni a korabeli iratokban található információkkal, illetve egymással is, így ezek alapján elemezni az eseményeket. Gondosan ügyelve arra, hogy előfeltételezéseim „újra és újra felülvizsgálatra szorulnak.”²⁴

Theodor Ippen tanulmányai és gondolkodása

Theodor Anton Ippen 1861. november 29-én született az Osztrák-Magyar Monarchia területéhez tartozó cseh vidéken, Sezemice-ben.²⁵ Gyermekkorát és tanulmányait itt töltötte, majd 1879-ben jelentkezett a bécsi Konzuli Akadémiára, amit ekkor még Keleti Akadémiának neveztek. Ez az intézmény meghatározóvá vált karrierjében és életében.

Konzuli Akadémia

A bécsi Konzuli Akadémia története egészen Mária Teréziáig nyúlik vissza, ezt a nevet azonban csak 1898-as átszervezésekor kapta, előtte Keleti Akadémiának nevezték. Mária Terézia először a törökkel való kapcsolattartásra kiképzett hivatalnokok oktatására hozta létre az intézményt, később működését más keleti nyelvek és területek elemzésére is kiterjesztették.²⁶ Ennek oka a Török Birodalom hanyatlása volt. Az idő előrehaladtával egyre nagyobb szerepet kapott a Monarchia jövőbeli külügyi apparátusának képzésében. Az intézmény a Külügyminisztérium hivatalához tartozott, így lényegében biztosította a saját apparátusának utánpótlását. Érdemes megemlíteni, hogy ezt a funkciót sikeresen töltötte be, ugyanis több későbbi nagykövet, konzul, külügyi hivatalnok került ki innen, például Szécsén Miklós, Mérey Kajetán vagy Szögény-Marich László.²⁷ Ebből látszik, hogy az akadémián nem csak az osztrák birodalomfél lakóinak, de a magyar területekről érkezőknek is lehetőségük volt tanulni, amit a korszakból fennmaradt felvételi jegyzőkönyvek is igazolnak (feltüntetésre került bennük a születési hely)²⁸. Ennek alapja a Kiegyezési törvény, amely a külügyet a közös

---

²² Robert R. Kritt, *Die Londoner Botschafter-konferenz 1912–1913*. Wien: Universität Wien, 1960.

²³ J. Miller, *The Concert of Europe in the First Balkan War 1912–1913*. Worcester: Clark University, 1961.

²⁴ E. H. Carr, *Mi a történelem?*, 58.

²⁵ Wernicke, Theodor A. Ippen, 11.

²⁶ Konzuli Akadémia emlékkönyv. is. mű. 1.

²⁷ Előmenetelükről és a K.u.K. Külügyminisztérium bürokráciájáról lásd bővebben: Somogyi Éva, *Hagyomány és átalakulás – Állam és bürokrácia a dualista Habsburg Monarchiában*. Budapest: L'Harmattan, 2006. 87–241.

²⁸ HHStA SB AKA Bücher 112.

ügyek közé sorolja,²⁹ illetve a századfordulóhoz közeledve a magyar fél igénye a paritás elvének alkalmazására.³⁰ Emellett szintén több olyan hallgatója volt, aki később nem csak a diplomáciai életben, de egy-egy térségről szerzett szaktudásával is hozzájárult a Külügyminisztérium működéséhez, közülük Ippen mellett Alfred Rappaportot és Konstantin Bilinskit érdemes megemlíteni.³¹

Az iskola képzési rendszerét többször is átszervezték, igazodva a kor aktualitásaihoz. Kezdetben az elsősorban nyelvi képzéseket adó intézményben sorra jelentek meg a különböző új ismereteket oktató tárgyak. Ilyennek például a jogi ismeretek, amelyek elsősorban az osztrák joggal, 1867-től a magyar joggal kiegészülve és a nemzetközi joggal kapcsolatos tudást adtak át. A századfordulóhoz közeledve hangsúlyosabbá váltak a kereskedelmi ismeretek is, úgymint gazdasági-, vámtarifa- és földrajzi ismeretek. Ezek mellett végig jelen voltak egyéb kiegészítő tárgyak, például a katonai földrajz vagy a statisztika. Ez a folyamat különböző évfolyamok katalógusaiból kiolvasható, a képzés tehát a századfordulóhoz közeledve egyre differenciáltabbá vált.³² Az elméleti képzés mellett fontos szerep jutott a gyakorlati oktatásnak is, amelyeket különböző kiküldetések során teljesíthettek a hallgatók, ami különösen Bosznia-Hercegovina okkupációját követően, 1878-tól kapott jelentős hangsúlyt.³³ Az intézmény 150. évfordulójára készült emlékkönyv szerint az Akadémia az 1870-es évektől kezdett valódi konzuli munkára való képesítést adni.³⁴ Ippen, aki 1879-ben került az Akadémiára, így már egy modernebb keretek között zajló oktatásban részesült, azonban ekkor még mindig a nyelvi képzések domináltak. Tanulmányai alatt, 1881-ben vezetik be azonban a *katonai földrajz* című kurzust, amely feltehetően hatást gyakorolt rá.³⁵ Csakúgy, mint a keleti nyelvtanfolyamok, amelyek hozzásegítették kiváló nyelvtudáshoz. Tanulmányait átlagon felüli teljesítménnyel végezte, így 1883-as tanévtől ingyen tanulhatott, ami egy évet jelentett, ugyanis 1884-ben befejezte az Akadémiát és a Külügyminisztérium szolgálatába került.³⁶

---

²⁹ Galántai József: A Habsburg-monarchia alkonya, 96.

³⁰ Paritás: a közös minisztériumi állások arányos betöltése magyar és osztrák alkalmazottakkal. Somogyi Éva: „Modern bürokrácia a közös külügyminisztériumban”, *Századok* 142, 1. szám (2008): 19.

³¹ Konzuli Akadémia emlékkönyv. is. mű. 85–91.

³² K.u.K. Orientalische Akademie Catalog 1887/8. HHStA SB AKA, Bücher 32; K.u.K. Konsular Akademie Studien Catalog 1904/5. HHStA SB AKA, Bücher 36; Studienkatalog 1913/14. HHStA SB AKA. Bücher 45.

³³ Konzuli Akadémia emlékkönyv. is. mű. 27–28.

³⁴ Uo. 26.

³⁵ Uo. 26.

³⁶ Wernicke, Theodor A. Ippen, 11.

Szolgálati előmenetele

„Aki egyszer belépett a *Ballhausplatzra*³⁷ megszűnt egy nemzet képviselője lenni” írja Somogyi Éva az Osztrák-Magyar Monarchia bürokráciájáról szóló könyvében.³⁸ Ez az idézet valószínűleg Theodor Ippen politikai gondolkodását is remekül leírja. Ugyanis a Konzuli Akadémia elvégzése után 1884-től 1887-ig, az akkor még török fennhatóság alatt álló Shkodra (Scutari) városába került, így tanulmányai végeztével egyből a Külügyminisztérium alkalmazásában állt. Ezt követően Montenegróban, Jeruzsálemben és két alkalommal Konstantinápolyban szolgált, majd 1897-től újra Shkodrában.³⁹ Ezek alatt az évek alatt beutazta a Balkán-félsziget egy részét, különös tekintettel a mai Albánia és Koszovó területére, majd 1909-ben kinevezték a londoni konzulátus kereskedelmi főkonzuljának.⁴⁰ Ekkor már több tudományos igényű munkája is megjelent. Eközben aktív politikát folytatott a Külügyminisztériumon belül kialakuló albán irányvonal alakításában, amelynek alapötlete Ippentől származik, és célja az albán nemzeti érzés feltámasztása és megalapozása.⁴¹

Ippen a tudós-diplomata

Munkássága, érdeklődése, publikációi

Ippen életében meghatározó volt shkodrai konzultáson eltöltött pár év, amely alatt megismerte Albániát. Ez a táj vált később a tudományos és politikai-diplomáciai munkásságának központi elemévé. Forrásainkból sajnos arra nem derül egyértelműen fény, hogy motivációja az Albániával kapcsolatos aktív politikára a tudományos érdeklődésből vagy az Osztrák-Magyar Monarchia érdekeiből fakadt-e. Az mindenesetre tény, hogy a tudományos- vagy annak tűnő művek imperialista törekvéseket is alátámasztottak, így az olyan tudósok, mint Ippen, Thallóczy vagy Rappaport egyfajta politikai lobbicsoport tagjainak is tekinthetők.⁴² Munkájuknak azonban sokszor valódi tudományos alapja van. Ami ezen felül biztosan megállapítható, hogy az Albániával kapcsolatos külpolitikai irányvonal irányítói között aktív és fontos szerepet játszott Ippen, miközben ez összefonódott a tudományos élettel is, nem csak az ő esetében. A Monarchia albanológiájának három központi személyisége volt,

---

³⁷ A dualista Monarchia Külügyminisztériumának épülete a bécsi *Ballhausplatz*-on állt.

³⁸ Somogyi, Hagyomány és átalakulás, 91.

³⁹ Wernicke, Theodor A. Ippen, 17–65.

⁴⁰ Uo. 15–16.

⁴¹ Csaplár-Degovics, „Thallóczy Lajos és az albanológia”, 170.

⁴² Demeter Gábor: A modernizációtól az expanziós törekvésekig, 126.

Ippen mellett báró Nopcsa Ferenc⁴³ és Thallóczy Lajos⁴⁴. A tudományos szempontból is aktívnak mondható időszak kezdete 1897–1898-ra tehető, amikor Ippen levélben fordult az akkori külügyminiszterhez, Goluchowskihoz egy Albánia történetéről szóló könyv megírásának és kiadásának támogatása céljából, amelynek íróját Thallóczy Lajos személyében nevezett meg, hivatkozva arra, hogy Thallóczy már évek óta foglalkozik a balkáni államok történelmével.⁴⁵ Ippen és Thallóczy között az első kapcsolatfelvételre 1892-ből van bizonyítékunk, ekkor Ippen kereste meg Thallóczyt, hogy beszámoljon neki utazásairól.⁴⁶ Ettől kezdve aktív kapcsolatban maradtak, amely elsősorban szakmai jellegű volt, ugyanakkor baráti hangvétellű.⁴⁷ Ezek a levelek különösen fontosak, ugyanis ebben Thallóczy lefektette az albán történelem szemléleti alapjait, miszerint a balkáni államok mindegyikében, a történelmi legitimitáció a középkori államiságból ered, így ez fontos szempont lesz Albánia kapcsán is.⁴⁸ Levelezésük legaktívabb időszaka azonban a századforduló éveire tehető, amikor Goluchowski támogatása mellett aktív szerepet töltöttek be az albán nemzetállami gondolkodás megalapozásában és az egységes albán nyelvrendszer kialakításában. Ennek eleme, a már említett történelemkönyv mellett (amelyet elsősorban Ippen terjesztett, és rendkívül népszerű volt az albán területeken), az Ippen és Thallóczy által szerkesztett Albanie folyóirat.⁴⁹ Goluchowski kérésére mind a könyv, mind a folyóirat kiadását úgy szervezték meg, hogy azt semmilyen módon ne lehessen az Osztrák-Magyar Monarchiához kötni, hiszen ez diplomáciailag hátrányos lett volna a cári Oroszországgal és Olaszországgal szemben is.

A fentiekből is jól kivető, hogy Ippen aktív kutatómunkája elsősorban a Balkán albánok lakta térségére korlátozódott. Legtöbb publikációja is ehhez kapcsolódott. Első megjelent munkájának címe *Kosovo–Novibazar*, 1892-ből. Azonban Ippen meghatározása mint tudós igen nehéz feladat. Csaplár-Degovics Krisztián a régészek közé sorolja,⁵⁰ Wernicke pedig nem kategorizálja. Amit ennek tükrében érdemes megjegyezni, hogy munkáinak legtöbbször két forrása volt, egyrészt saját utazásai és ezek alatt készített feljegyzései, másrészt kiváló

---

⁴³ Báró Nopcsa Ferenc (1877–1933), magyar származású osztrák-magyar albanológus, illetve természettudós. Életéről lásd bővebben: Csaplár Krisztián: „Nopcsa Ferenc báró” is. mű.

⁴⁴ Thallóczy Lajos (1857–1916), magyar történész, levéltáros, később a megszállt Szerbia kormányzója. Életéről lásd bővebben: Tömöry Márta: *In memoriam Herceghalom 1916*. Thallóczy Lajos a történész politikus. Budapest: Thallóczy Lajos emlékbizottság, 1991.

⁴⁵ Csaplár-Degovics: „Thallóczy Lajos és az albanológia”, 170–171.

⁴⁶ Theodor Ippen Thallóczy Lajoshoz. Scutari 1892. Országos Széchenyi Könyvtár, Kézirattár. (továbbiakban: OSZK, Kézirattár) Fond XI. Thallóczy Lajos hagyatéka. XI/472.

⁴⁷ Theodor Ippen Thallóczy Lajoshoz. Több levél. OSZK, Kézirattár. Fond XI. Thallóczy Lajos hagyatéka. XI/472.

⁴⁸ Csaplár-Degovics: „Thallóczy Lajos és az albanológia”, 174.

⁴⁹ Uo. 172.

⁵⁰ Uo. 168.

nyelvtudása miatt a helyiektől szerzett információk. Utóbbi saját maga úgy fogalmazta meg, hogy a „*megbízható megbeszélések összefoglalásai*”⁵¹. 1892 után több könyvet is írt, igen változatos témákban, német és albán nyelven egyaránt. 1894-ben jelent meg egy újabb, szintén Kosovo térségéről írt munkája, majd az igazi fellendülés a már fentebb is említett 1898-as évtől volt tapasztalható. A századfordulón írt munkái inkább történelmi jellegűek, ennek alapja valószínűleg Thallóczy fentebb kifejtett alapvetése, miszerint a balkáni államok önlegitimációja mind a középkorból ered, így ezt az albánok esetében is meg kellett teremteni. Ezek a munkák az albánok lakta északi, északkeleti területekre fókuszáltak. Az önálló monográfiák mellett rendszeresen publikált cikkeket albán nyelven, a fent már említett Albanie folyóiratba is.⁵² Annak ellenére, hogy ezek a munkák történelmi jellegűek, megemlíteném még, hogy tagja volt a *Kaiserlich und Königlich Geographischen Gesellschaft*-nak (Császári és Királyi Földrajzi Társaság), melynek székhelye Bécsben volt, így kapcsolatai a földrajzzal is erősek voltak.⁵³ Hagyatékában azonban levelei nem maradtak fenn, így a személyi kapcsolódásokra nehéz fényt deríteni, ehelyett érdemes inkább elhelyezni munkáit a kor földrajzi irányzataiban.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a tudománypolitika is elkülönült egymástól a két birodalomfélben és többé-kevésbé önálló úton haladt. Ennek talán legszembevetőbb eleme a felsőoktatás rendszerének különválása, ez a földrajz esetében is így volt. Ahogy egész Európában jellemző volt, a létrejövő tanszékek, illetve földrajzi társaságok az imperializmus és a gyarmatosítás egyik fontos támogatójává és eszközévé váltak.⁵⁴ A 19. század második felében a földrajztudományt nemzetközi szinten a német földrajz szellemi világa és módszertana uralta, ez különösen igaz az osztrák földrajz esetében, amely szinte teljesen összefonódott azzal. A legfontosabb hatást *Carl Ritter*, *Ferdinand von Richthofen* és *Friedrich Ratzel* gondolatai gyakorolták.⁵⁵

Kosovo–Novibazar. Eine Studie von Theodor Ippen

Ippen első tudományos igényű munkája 1892-ben jelent meg Bécsben a *K. u. K. Hof- und Universitäts-Buchhändler* kiadó gondozásában, ami miatt azt feltételezhetnénk, hogy állami támogatással jelent meg a mű, így politikailag befolyásolt állításokat tartalmaz. Erre

⁵¹ Theodor Anton Ippen, *Kosovo-Novibazar*. (Bécs: K.u.K. Hof- und Universitäts-Büchhändler, 1892). Előszó

⁵² Lásd bővebben: Wernicke, Theodor A. Ippen, 94–128.

⁵³ Wernicke, Theodor A. Ippen, 14.

⁵⁴ Hilbert Bálint: „A földrajztudomány intézményesülése és szellemiségének fejlődése az Osztrák-Magyar Monarchiában”, *Földrajzi Közlemények* 143, 3. szám (2019): 223–224.

⁵⁵ Uo. 227.

konkrét adatunk nem áll rendelkezésre, illetve a fentiek ellenére azt is le kell szögezni, hogy semmilyen politikai nyomásgyakorlás nem érződik a leírtakban. Ezt alátámaszthatja Csaplár-Degovics Krisztián is, aki kutatásai során szintén arra a következtetésre jutott, hogy bár az Osztrák-Magyar Monarchia Külügyminisztériuma komoly anyagi- és infrastrukturális támogatást nyújtott a korszak Balkán kutatóinak, mégsem szóltak bele azok tudományos állításaiba.⁵⁶

Ez a rövid kis könyv 158 oldalból és 13 fejezetből áll, és az alábbiak szerint épül fel: rövid bevezetést követően (amelyben kifejti e könyv szükségességét, miszerint rendkívül hiányosak az ismeretek a Balkánnal kapcsolatban), a kosovo–novibazari térségről ad egy földrajzi áttekintést, amit egy néprajzi elemzés követ. Ezt követően a terület történelmét és jelenlegi politikai-kulturális struktúráját mutatja be, amit a kisebb részterületek részletes bemutatása követ. Érdekes, hogy a munkáról megállapítható, hogy tudományos igényvel készült. Ezt a részletes leírások mellett a források megnevezése is alátámasztja több információ esetében is, vagy éppen a más szerzőkre való hivatkozás. Ippen mégis úgy fogalmazott az előszóban, hogy „nem célja a szigorúan tudományos földrajzi munka írása”, ami mellett azt is kiemelte, hogy ugyanakkor nem is szórakoztató útleírást kívánt írni. Ennek tekintetében a mű céljának a jövő kutatóinak segítségét, illetve az ismeretlen terület nagyközönség számára történő bemutatását fogalmazta meg.⁵⁷ Ippen véleménye szerint a szigorú tudományosságnak a fő gátja a helyi adminisztrációs szervek hozzáállása. Külön érdekes, hogy Ippen a bevezetőjében földrajzi munkának nevezi művét, ami a részletes elemzés alapján ennél jóval összetettebb.

A földrajzi jellemzők leírása során egyértelműen érezhető a fent már említett, német földrajzi gondolkodás hatása, mindenekelőtt Carl Ritteré és követőié. Erre a módszertanra a legjellemzőbb, hogy részletes leírást ad a tájról, azonban semmilyen vagy csak nagyon kevés ok-okozati összefüggést tár fel vagy elemez, miközben nagyban épít a történelemre.⁵⁸ Ez különösen szembeűnő, ha összehasonlítjuk Ippen munkájának fejezeteinek terjedelmét, ugyanis a földrajzi leírás és bevezetés a munka elején összesen hét oldal, amit ha kiegészítünk a néprajzi elemzés kilenc oldalával (ami szintén kapcsolódhat a földrajzhoz), még akkor sem éri el a történelmi áttekintés harminc oldalas terjedelmét. A ritteri általános leíró módszeren azonban túlmutat, hogy munkája a terepi megfigyelésen alapszik, ami viszont már *Richthofen* hatását is feltételezi. Ippen fentebb már említett tagsága a *K.u.K. Geographischen Gesellschaft*-ban szintén megerősítheti a feltételezést, hogy ezek a földrajzi irányzatok hatottak

---

⁵⁶ Csaplár-Degovics Krisztián: „Thallóczy Lajos és az albanológia”, 175–176.

⁵⁷ Ippen, *Kosovo–Novibazar*, előszó.

⁵⁸ Hilbert, „A földrajztudomány”, 227.

munkásságára. A könyvben olvasható földrajzi leírás különösen alapos, több szakkifejezés is előkerül (mint például a *polje*⁵⁹), illetve világossá válik, hogy Ippen ténylegesen jól ismerte ezt a tájat. A földrajzi leírást az általános áttekintés mellett a területek határainak meghatározására alkalmazta, ahol lépésről-lépésre leírta, hogy milyen földrajzi objektumok alkotják egy-egy terület határát. Ami érdekesebb, hogy ezeknek a határvonalaknak a helyzetét legtöbbször politikai és történelmi okokkal magyarázta. Ezeknél a határleírásoknál, illetve a területek nevezéktanának magyarázatakor jelennek meg Ippen saját véleményének szempontjai, amelyek sokszor egybeesnek az Osztrák-Magyar Monarchia érdekeivel és a későbbi albán politika egyes gondolataival is. Ez a tény megerősítheti azt, hogy Ippen valóban komoly szerepet vállalt a Monarchia albán politikájának alakításában. Erre legjobb példa, amikor azt elemezte, hogy Kosovo területét a szerbek ószerbiának vagy Rascen-nek nevezik, azonban ez a terület földrajzilag csak az azonos nevű patak, illetve város környékére használatos, amit a szerbek egészen az albánok lakta területekig kiterjesztettek. Ennek okát Ippen egyértelműen a politikai törekvésekkel magyarázta.⁶⁰ Ugyanis ő a területet három nagy egység között elterülő kisebb átmeneti térségnek írta le, amelynek belső határait nehezen lehet csak megállapítani. Fontos azonban, hogy Kosovo nyugati határszélén olyan városokat és azok környékét tanulmányozta, amelyek későbbi diplomáciai munkája során jelentős szerephez jutottak. Ilyen például Gjakova (Djakova), Prizren vagy Peja (Ipek) amelyek az albánok lakta térség határán fekszenek.⁶¹

Későbbi tevékenysége szempontjából szintén fontos, hogy részletes ismereteket szerzett a különböző albán törzsekről, illetve a terület néprajzi (mai kifejezéssel inkább etnikai) összetételéről. A területen népszámlálás a könyv megírásáig sosem volt, így adóügyi nyilvántartásokra hagyatkozott becsléseikor. Ezeknél külön felhívta a figyelmet arra, hogy ezek csakis becslések lehetnek, ugyanis az adóösszeírásokkor nagy szerepet kapott az emberek közötti ismertség, ahol a jó kapcsolatoknak hála akár az adózást is el lehetett kerülni.⁶² Így tehát hivatalosan kevesebb volt a népesség, mint valójában. Összességében körülbelül 300.000 főre becsülte a terület népességét, ezt egy részletes táblázatban be is mutatta.⁶³ A népesség nagyobb része (59%) mohamedán, míg a lakosság másik fele valamelyik keresztény egyház tagja volt. A vallási szempontok mellett a népesség etnikai szerkezetének meghatározásához

---

⁵⁹ Nagy kiterjedésű karsztos medence balkán-félszigeti elnevezése.

⁶⁰ Ippen, *Kosovo–Novibazar*, 3–4.

⁶¹ Uo. 5.

⁶² Uo. 10.

⁶³ Uo. 11.

az anyanyelvet választotta mérvadónak. Ez alapján megkülönböztetett bosnyákokat és albánokat, illetve kisebb csoportokat, úgymint a cigányokat vagy a zsidókat.⁶⁴ A néprajzi leírásnál a lakosság etnikai összetételén túlmutatóan azonban részletesen bemutatta azok öltözködési- és viselkedési szokásaikat is.

A történelmi összefoglalást meglehetősen korai időponttól kezdte: egészen a Kr.e. 7. századtól. Erre a fejezetre külön jellemző, hogy rendkívül sokat hivatkozott más szerzők munkájára, többek között Thallóczy Lajosra is.⁶⁵ A térség történelmi bemutatásakor is megjelentek már olyan állítások, amelyek későbbi tevékenységénél is fontos szerepet kaptak, elsősorban a fent már említett városok egy-egy területhez sorolásakor.⁶⁶ A fejezetben az idő előrehaladtával egyre részletesebb információkat adott a terület történelméről. Hasonló részletességgel mutatta be a Török Birodalom politikai struktúrájának működését a területen. A kultúra kérdéskörében pedig elsősorban az egyházak és az iskolák szerepét elemezte.

Az átfogó, bevezető négy fejezetet követően pedig a kisebb tájegységek részletes bemutatása történt, szintén hasonló gondolatmenetet követve. A rövid, ám részletes földrajzi leírást követően a terület népességét, szokásait, gazdaságát, adottságait, kereskedelmét, kultúráját mutatta be. Ezek alapján az emberben az a benyomás ébred, hogy igazán részletes és alapos munkát végzett a terület felmérésekor, és ha ezt a hozzáállását megtartva folytatta a munkát, akkor valóban igazi szakértőként tevékenykedhetett a londoni nagyköveti konferencián 1912–1913-ban.

Londoni nagyköveti konferencia

A londoni nagyköveti konferencián az európai nagyhatalomnak számító Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Olaszország, Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia nagykövetei 1912. december 16-án találkoztak először, majd másnap december 17-én kezdték meg a munkát.⁶⁷ A tét az európai béke megőrzése és a Balkánon bekövetkezett változások megtárgyalása. A nagyhatalmi konferenciával párhuzamosan zajlott a Balkán Szövetség és a Török Birodalom közötti béketárgyalás, szintén Londonban.⁶⁸ Az egyeztetések végül 1913. május 30-án a londoni békével zárultak, amely több fontos változást is rögzített a

---

⁶⁴ Itt érdemes megemlíteni azt a módszertani kritikát, hogy bár az anyanyelvet veszi alapul a meghatározáskor, ezt a cigányságra és a zsidókra problémás alkalmazni, mivel ők általában átveszik az adott többségi kultúra nyelvét, így itt más szempontok alapján határolhatta őket el, erre azonban nem tesz említést. Uo. 11.

⁶⁵ Uo. 25.

⁶⁶ Uo. 48.

⁶⁷ Kritt, Die Londoner Botschafter-konferenz, 41.

⁶⁸ Hall, The Balkan Wars, 70.

Balkán-félsziget életében, annak ellenére, hogy a bolgárok nem fogadták el, ami így a második Balkán-háborút eredményezte.⁶⁹

A konferencia előzménye a nemzetközi kapcsolatok és események tükrében

A konferenciának röviden összefoglalva egy előzménye volt: a gyengülő Török Birodalom hatalmának csökkenése a Balkán-félszigeten. A valóságban természetesen sok más tényező is közrejátszott. Ezek közül kiemelten fontos a balkáni népek ébredő nacionalizmusa és függetlenségi törekvéseik, sőt a század második felébe a nacionalizmustól fűtve már egyre komolyabb területi igényeik.⁷⁰ Ebbe a folyamatba aktívan két nagyhatalom avatkozott bele: az Orosz Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia, akik így a Balkán-félszigetet saját rivalizálásuk színterévé alakították. A Monarchia külpolitikájában már az 1870-es évektől szerepet kapott az oroszellenes irányvonal.⁷¹ Ez a konfliktus tovább mélyült az 1904-es szerb dinasztiaváltáskor, majd végül a mélypontot az 1908-as annexiók krízis során érte el. Ettől kezdve a két hatalom viszonya meglehetősen ellenséges volt.⁷² A két hatalom közötti feszültséget a század második felében kialakuló szövetségi rendszerek is tovább mélyítették, ugyanis „*Pétervárott úgy értelmezték Németország Ausztriába vetett bizalmát, mint új keletű hajlandóságot arra, hogy Ausztriát támogassa a Balkánon*”.⁷³ Azonban a német támogatás az Osztrák-Magyar Monarchia részéről komoly hátrányokkal is járt, egyrészt mert Németország miatt a Monarchia elvesztette Nagy-Britannia támogatását a balkáni ügyekben,⁷⁴ másrészt mert Németország támogatása 1914 nyaráig nem volt korlátlan, ugyanis a németek még 1912–1913 során is az angolokkal való szoros együttműködésben gondolkodtak, dacára a flottaversenynek.⁷⁵

Az 1911-ben kirobbanó olasz-török háború a kisebb balkáni államok számára megmutatta a török állam gyengeségét, amely így összefogásra biztatta őket. Ezáltal elérkezettnek látták az időt az oszmán uralom felszámolására a félszigeten.⁷⁶ Az összefogás

---

⁶⁹ Niederhauser Emil: „A két Balkán-háború és előzményei”, in *A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak. Rigómezőtől Koszovóig*, szerk. Krausz Tamás (Budapest: Napvilág Kiadó, 1999), 21.

⁷⁰ Áttekintő összefoglalásért lásd: *19. századi egyetemes történelem 1789–1914*, szerk. Vadász Sándor, Budapest: Osiris Kiadó, 2011. 424–452.

⁷¹ Diószegi: Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikája, 16.

⁷² Uo. 110; Uo. 123–124.

⁷³ Kissinger, Diplomácia, 174.

⁷⁴ Oka a német-angol versengés következtében létrejövő Antant szövetség. Galántai: A Habsburg-monarchia, 268.

⁷⁵ Richard J. Crampton, *The Hollow Derente. Anglo-German Relations in the Balkans, 1911–1914*. (London: George Prior, 1979), 10–11.

⁷⁶ Diószegi, Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikája, 132.

kétoldalú szerződések során jött létre, Szerbia, Montenegró, Bulgária és Görögország között. Ezek a szerződések azonban több kérdést is nyitva hagytak (ezek főleg területi jellegűek voltak), ami majd a későbbi, második Balkán-háború kiindulópontját jelentették.⁷⁷ A háború 1912. október 8-án Montenegró támadásával indult és a Balkán Szövetség gyors sikerei jellemezték.⁷⁸ Ez a helyzet nem kedvezett sem az Osztrák-Magyar Monarchiának, sem az Orosz Birodalomnak, hiszen mindkettő lépéskényszerbe kerültek a balkáni helyzet megváltozása végett. Tehát a hat nagyhatalom a háborút nem tudta megakadályozni (ugyanis erre voltak törekvések), ezért kijelentették, hogy a status quo-nak maradnia kell, ezt írták felül azonban a Balkán Szövetség sikerei.⁷⁹ Emiatt döntöttek a nagyhatalmi konferencián történő rendezés mellett, amelynek diplomáciai előkészítése 1912. őszen folyamatosan zajlott és végül 1912. decemberében Londonban kezdődött meg.⁸⁰

A konferencia és Ippen tevékenysége

A konferencia tehát a balkáni helyzetet volt hivatott rendezni a nagyhatalmak egyetértésében, az előre napirendre tűzött három fő kérdés mentén: 1. Az önálló Albánia létrehozása; 2. Szerbia hozzáférése az Adriai-tengerhez; 3. Az Égei-tengeren lévő szigetek sorsa.⁸¹ A három kérdés közül dolgozatom szempontjából az első kettő kap szerepet. A kérdések megvitatása korántsem volt egyszerű feladat, hiszen komoly ellentétek feszültek az Osztrák-Magyar Monarchia és az Orosz Birodalom között, miközben az Olasz Királyság is igyekezett befolyását növelni a Balkánon. Témám okán a tárgyalások menetének részletes áttekintésétől most eltekintek,⁸² amit azonban fontos tudni, hogy a Monarchia egy erős és független Albánia létrehozásában volt érdekelt, amellet, hogy Szerbiát elzárja az Adriai-tengertől.⁸³ Oroszország Szerbia támogatása miatt ennek éppen az ellenkezőjéért küzdött, de törekedett a békére,⁸⁴ míg Olaszország a két álláspont között, egy befolyásolható, de életképes Albánia létrehozásában volt érdekelt. Mindeközben Nagy-Britannia kompromisszumos

---

⁷⁷ Jelavich Barbara, *A Balkán-története II. 20. század*, (Budapest: Osiris Kiadó, 1996), 90.

⁷⁸ Uo. 92.

⁷⁹ Csaplár-Degovics, *Az albán nemzettévalás kezdetei*, 284–285.

⁸⁰ Miller, *The Concert of Europe*, 142–144.

⁸¹ *Geheim*. Graff Mensdorff, London, 1912. december 15. HHStA PA XII. 397.

⁸² Erről lásd bővebben: Kritt, *Die Londoner Botschaft-konferenz*, is. mű; Csaplár-Degovics, *Az albán nemzettévalás kezdetei*, is. mű; Miller, *The Concert of Europe*, is. mű.

⁸³ Csaplár-Degovics, *Az albán nemzettévalás kezdetei*, 285.

⁸⁴ Miller, *The Concert of Europe*, 152.

megoldást szeretett volna elérni, amíg Németország igyekezett egyben tartani a Hármas Szövetséget.⁸⁵ Franciaország elsősorban Oroszország törekvéseit támogatta.⁸⁶

Theodor Ippent 1909. június 26-án nevezték ki Londonban főkonzulnak, ahol elsősorban a kereskedelmi ügyekért volt felelős.⁸⁷ A londoni nagykövet, Gróf Albert von Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein 1904-től töltötte be hivatalát,⁸⁸ így Ippen már a Mensdorff által vezetett nagykövetségen kezdte meg a munkát 1909-ben. Egymás munkatársaként feltételezhető, hogy Mensdorff ismerte Ippen szakmai munkásságát is, azonban arra nincs információnk, hogy Ippen hogyan került a londoni konferenciára, mint szakértő. Azonban azt több irat is megerősíti, hogy a Monarchia szakmai érvekkel is alá kívánta támasztani érdekeit, már a konferencia előtt is: „szárazföldi határnál a földrajzi és etnikai szempontot a lehető legnagyobb mértékben figyelembe kell venni” az új Albánia határainak kialakításakor.⁸⁹ Ennek a leghangsúlyosabb eleme az etnikai szempontok alkalmazása volt: „Albánia határainak biztosítása során arra kell törekedni, hogy egyetlen albán lakta terület se legyen elválasztva tőlünk”.⁹⁰ Emellett Ippen jelenlétét indokolja, hogy Mensdorff a konferencia alatt végig számított rá a szakmai kérdések során. Ezt bizonyítja, hogy már rögtön a konferencia kezdete után, a karácsonyi szünetben kérvényezi Berchtoldtól,⁹¹ hogy Ippen és a másik szakértő, Giesl báró⁹², Londonban maradhasson segíteni a munkáját.⁹³ Ennek megfelelően Wernicke úgy összegzi Ippen szerepét a konferencián, mint Mensdorff érveinek az alátámasztója. Emiatt az Osztrák-Magyar Monarchia volt az egyetlen hatalom, amely szakértői állításokkal igyekezett érveit elfogadtatni.⁹⁴

A Monarchia célja egy erős, életképes Albánia létrehozása volt, ehhez minél nagyobb területet kellett magába foglalnia az új államnak. Ezzel egyben a Szerb Királyságot is sikeresen

---

⁸⁵ Crampton, *The Hollow Detente*, 94.

⁸⁶ Csaplár-Degovics, *Az albán nemzetté válás kezdetei*, 291.

⁸⁷ Wernicke, Theodor A. Ippen, 16.

⁸⁸ Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. (továbbiakban: ÖBL) Letöltve: 2020. 04. 06.

https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_M/Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein_Albert_1861_1945.xml;internal&action=hilite.action&Parameter=mensdorff

⁸⁹ Notiz. Berlin, 1912. december 11. HHSStA PA XII. 396.

⁹⁰ Geheim. Bécs, 1912. december 15. HHSStA PA XII. 397.

⁹¹ Leopold Berchtold (1863–1942) az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere 1912–1915 között. ÖBL, letöltve: 2020. 04. 06.

https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_B/Berchtold_Leopold_1863_1942.xml;internal&action=hilite.action&Parameter=berchtold

⁹² Wladimir Giesl Freiherr von Gieslingen (1860–1936) osztrák diplomata, akinek karrierje szintén a Balkánhoz kötődik. ÖBL, letöltve: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_G/Giesl-Gieslingen_Wladimir_1860_1936.xml;internal&action=hilite.action&Parameter=von%20Gieslingen

⁹³ Telegramm von Graff Mensdorff, London, 1912. december 20. AdR/AA Neua ADM. REG. F4. Personalakte Ippen.

⁹⁴ Wernicke, Theodor A. Ippen, 93.

elzárnák az Adriai-tengerhez vezető úttól. Ippen éppen ezeknél a területi követeléseknél volt nagyon hasznos Mensdorff számára. A konferencia ülésein viszonylag kisebb szerep jutott közvetlenül Ippennek. Ilyen volt, amikor Giesl báróval közösen szerkesztett, a jövőbeli Albániát ábrázoló térképet mutatott be, majd azt a többi nagyhatalom javaslatai alapján újraszerveztették és újra bemutatták.⁹⁵ Illetve készítettek még egy harmadik térképet is, amelyen egyszerre szerepelt az orosz és az osztrák-magyar határjavaslat is.⁹⁶ Ennél nagyobb szerepe volt Mensdorff érveinek alátámasztásában, amikor a jövőbeli Albánia határaitól vitázott az ülés. Shkodrai múltja miatt különösen jól ismerte az észak-albán határvidéket (amiről könyve is jelent meg).⁹⁷ Valószínűleg ezért hangsúlyos a Monarchia hivatalos érvrendszerében, hogy Shkodra az észak-albán katolikusok központja, a város feltétele egy életképes Albániának, vagy hogy a város nélkül az észak-albánok nagy része elvesztené identitását és felszívják őket a környező államok.⁹⁸ Szintén fontos tanácsokkal látja el Mensdorffot az albánok keleti határával kapcsolatban, ahol több olyan város is található, például Gjakova (Djakova), Prizren vagy Peja (Ipek), amelyről szintén részletesen ír korábbi tudományos munkájában, a fent már elemzett *Kosovo–Novibazar*-ban. Itt a könyvben megjelenő állításai térnek vissza, úgymint egy-egy város az adott terület gazdasági-kereskedelmi központjaiként funkcionálnak. Erre, hogy ezt szakértői véleménnyel szükséges alátámasztani, még maga Berchtold is figyelmezteti Mensdorffot.⁹⁹ Az etnikai- és vallási ismeretei a területről szintén fontos érvként köszönnek vissza Mensdorffnak a konferencia alatti politikájában, csakúgy, mint az albán nemzettudat bizonyításának igénye. A háttérmunka részeként Ippen a többi nagyhatalom tervezetének véleményezésében is komoly feladatot vállalt, ilyen például, amikor az orosz javaslatról készült térképet kritizálta, miszerint azon csak négy egyenes vonalat húztak.¹⁰⁰

Ippen azonban amellet, hogy Mensdorffot tanácsokkal és érveinek alátámasztásához szükséges információkkal látta el, más fontos feladatot is végzett. A konferencia kezdetekor a nagykövetek megállapodtak abban, hogy informális keretek között végzik a munkát, azaz az ülések nem voltak hivatalosak, így azokon semmilyen protokoll nem volt érvényben. Ennek ellenére volt elnöke, Edward Grey Nagy-Britannia külügyminiszterének személyében.¹⁰¹ A

---

⁹⁵ Uo. 68.

⁹⁶ Hochgeborener Graf, levél Mensdorffról Berchtoldnak. London, 1912. december 21. HHStA PA XII. 397.

⁹⁷ Theodor Anton Ippen, Skutari und die nordalbanische Küstenebene (in German), Sarajevo: D.A. Kajon, 1907.

⁹⁸ Telegramm in Ziffern an Graf Thurn. Bécs, 1912. december 15. HHStA PA XII. 397.

⁹⁹ Telegramm in Ziffern an Graf Mensdorff. Bécs, 1913. január 3. HHStA PA XII. 400.

¹⁰⁰ Wernicke, Theodor A. Ippen, 69.

¹⁰¹ Kritt, Die Londoner Botschaft-konferenz, 41.

fentiek tükrében jelentős szerepet kaptak a háttérben zajló kisebb magánmegbeszélések a nagykövetek vagy éppen egy-egy balkáni kisállam követe között. Ezek sokszor hasznosabbnak bizonyultak, mint a konferencia találkozói.¹⁰² Az ilyen magántalálkozók Ippen nagy szerepet kapott, amelyre több, Mensdorff által Bécsbe küldött jelentés tanúskodik, amelyek legtöbbször egy-egy reggelizés közben lefolytatott eszmecsereéről írnak. Ilyen többek között a bolgár külügyminiszterrel, Stojan Danew-vel folytatott beszélgetés, akivel Bulgária és a Monarchia közötti kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokról tárgyalt, amelyben fontos volt Ippen helyismerete. Ezt leginkább az Ohridi-tó és Durres közötti új vasútvonal tervezgetése kapcsán vehető észre.¹⁰³ Hasonlóan elsősorban gazdasági kérdésekben tárgyalt Georgios Streit-tel, aki akkoriban Görögország bécsi követe volt. Ezen a megbeszélésen azonban szó esett már a jövőbeli Albánia déli, Görögországgal kialakítandó határvonaláról is, ahol szintén szükség volt Ippen helyismeretére.¹⁰⁴ Georgios Streittel nyolc nappal később is volt egy megbeszélés, amelyen Mensdorff és Giesl báró is aktívan részt vett, és amelynek témája már csak a déli albán-görög határ volt. Ezen a megbeszélésen a határvonal megállapításánál etnikai és földrajzi érveket igyekezett mindkét fél felmutatni. A görögök török forrásokat használva adták meg saját statisztikájukat, amit azzal egészítettek ki, „*hogy a területen élő nem görögök is görögnek érzik magukat*”. Ezzel a kevésbé tudományosan alátámasztható állítással lényegében elismerték Ippenék álláspontját, miszerint ez egy rendkívül kevert etnikai térség, azonban kategorikusan kijelentették, hogy minden görögnek Görögországhoz kell tartoznia, még akkor is, ha ezzel nagyszámú albán kerül az országba.¹⁰⁵ Ez a meddőnek tűnő megbeszélés előrevetítette a későbbi határvitákat, így nem meglepő, hogy a déli határvonalat egy nemzetközi bizottság a helyszínen határozta végül meg. Ennek a határmegállapító bizottságnak később 1913 őszén Ippen is tagja volt, és bár álláspontját az antant küldöttei rendszerint elutasították, a munkálatokba aktívan bekapcsolódott.¹⁰⁶ Az, hogy ezt az elutasító álláspontot a Monarchia külpolitikai vezetése elfogadta, magyarázható azzal, hogy a déli határ meghúzása kevésbé játszott fontos szerepet a külpolitikájukban, mint az északi, mivel elsődleges

---

¹⁰² Uo. 55.

¹⁰³ Unterredung Herrn Sektionschef Ippen's mit Herr Danew. London, 1912. december 21. HHStA PA XII. 397.

¹⁰⁴ Tagesbericht: Aufzeichnungen über ein Gespräch des Herrn Sektionschef Ippen mit Herr Streit. London, 1913. január 3. HHStA PA XII. 398.

¹⁰⁵ Unterredungen mit Herrn Streit über die griechisch-albaniesische Grenzen, albaniesische-bulgarische Grenze. London, 1913. január 9. HHStA PA XII. 399.

¹⁰⁶ Kurt Gostentschnigg: *Wissenschaft im Spannungsfeld von Politik und Militär. Die österreichisch-ungarische Albanologie 1867–1918*. (Graz: Springer VS, 2018), 398.

motivációjuk a Szerb Királyság expanziójának fékezése volt.¹⁰⁷ Visszatérő vendég volt Mensdorffnál (és így Ippennél is) Grey brit külügyminiszter is, akivel rendszerint Ippen beszélt. Ezeken a találkozókön elsősorban Albániáról és a Balkánról igyekezett minél jobban informálni a konferencia elnökét.¹⁰⁸ A többi nagykövet is, úgy mint, a német Lichnowsky és az olasz Imperiali is vendégeskedett Mensdorffnál, amely alkalmakon Ippen szintén megragadta a lehetőséget a különböző határkérdések tárgyalására, a Monarchia érdekeinek megfelelő döntések helyességének bizonyítására.¹⁰⁹ Ezek közül a megbeszélések közül a leginkább szakmai jellegű vita Petrajev orosz konzullal alakulhatott ki, aki szintén személyes tapasztalatai alapján ismerte a balkáni viszonyokat.¹¹⁰ A téma Gjakova (Djakova), illetve Debar (Dibra) és környéke volt, amely Ippen állítása szerint egy gazdasági egységet alkot a környező vidékkel ezért elválaszthatatlanok, népessége pedig túlnyomórészt mohamedán vallású albán. Petrajev történelmi érvekkel és a szerb ortodox egyház fennhatóságával és az ahhoz kapcsolódó területeivel igyekezett bizonyítani, hogy a térség Szerbiát illeti.¹¹¹ Ez a megbeszélés is meddőnek tekinthető, később azonban ezt a területet Shkodra-ért cserébe az osztrák diplomácia feladta. Azonban ezek a megbeszélések remek példái annak, hogy a konferencia alatt Ippen rendszerint földrajzi-, etnikai- és történelmi érveket használt a Monarchia érdekeinek alátámasztására. A leggyakoribb ilyen típusú érvek az etnikai jellegű, statisztikai érvek a népesség etnikai- és vallási arányairól. De megjelentek olyan, modernebb földrajztudományi szempontot tükröző érvek is, amelyek egy terület gazdasági egységét és ezáltal életképességét hangsúlyozták. Utóbbira példa Debar (Dibra) vagy Peja (Ipek) térsége, ahol a várost a környező hegységek középpontjának jelölte meg, ahol a hegyekben élő népesség termékeivel kereskedni tud, így a város elszakítása után ez a térség csak hegyek és völgyek váltakozásából állna, mindenféle gazdasági-, közigazgatási kapcsolatrendszer nélkül.¹¹² Ezek mellett a földrajzi érvek mellett gyakori visszatérő elem volt (és ez az orosz szakértőnél, Petrajevnél különösen hangsúlyos) a vallási hovatartozás kérdése, amely rendszerint összefonódik a történelmi érvekkel is.¹¹³

Végül Ippen véleménye szerint több, Albániához tartozó területről mondott le a Monarchia, amelynek elsődleges oka, hogy 1913 tavaszán Berchtold igyekezett minél

---

¹⁰⁷ Hall, *The Balkan Wars*, 74.

¹⁰⁸ Telegramm von Graf Mensdorff. London, 1913. január 11. HHStA PA XII. 399.

¹⁰⁹ Telegramm von Graf Mensdorff. London, 1913. február 14. HHStA PA XII. 401.

¹¹⁰ Gostentschnigg, *Wissenschaft im Spannungsfeld*, 397.

¹¹¹ Cím nélküli térkép és megjegyzések. London, 1913. február. 10. HHStA PA XII. 401.

¹¹² Uo.

¹¹³ Wernicke, *Theodor A. Ippen*, 73.

hamarabb lezárni a tárgyalásokat. Ennek megfelelően nőtt a Monarchia kompromisszumkészsége.¹¹⁴ A központi kérdéssé pedig Shkodra hovatarozása vált, ami a Monarchia presztízskérdéseként egy nemzetközi flotta-demonstrációval és a Monarchia által végrehajtott egyéni akcióval végződött.¹¹⁵ Ugyanis, ha ez kudarccal zárult volna, az a Monarchia egész Balkán politikájának kudarcra lett volna, hiszen akkor szabad út nyílik Szerbiának (és így a Monarchia szerint Oroszországnak) az Adriai-tengerhez.¹¹⁶ Ez a kérdés összefüggött a Monarchia önálló Albánia létrehozása melletti küzdelmével is. Mivel a szerbek tengerhez való hozzáférése az olaszoknak sem volt érdeke, így ebben a kérdésben a balkáni érdekeik ütközésének ellenére együttműködés alakult ki a Monarchiával.¹¹⁷ Érdekes azonban ezt kiegészíteni azzal, hogy a Hármas Szövetség tagjai igyekeztek a fentieket úgy beállítani, hogy az ne Szerbiával szembeni védekezésként tűnjön, hanem mint gazdasági lehetőség megadása: ez egy nemzetközi felügyelet alatt Albánián keresztül haladó kereskedelmi vasútvonal biztosításnak tervében mutatkozott meg.¹¹⁸ Ennek konkrét meghatározása azonban a konferencia végén sem történt meg. A shkodrai válságban Szerbia mellett Montenegrónak jutott nagyobb szerep, mivel elsősorban montenegrói csapatok veszik be végül a török helyőrség által védett várost.¹¹⁹ Azonban a nagyhatalmak flottája által kialakított blokád és demonstráció, illetve francia javaslatra egy nagyobb hitelkeret felajánlása Montenegró királyát is meghátrálásra kényszeríti.¹²⁰ Ezek a megállapodások, és végül a létrejövő önálló Albánia határait is magába foglaló, illetve az első Balkán-háború lezáró határozatot 1913. május 30-án írták alá. Ez a londoni egyezmény, amely nagyhatalmi határozatait a Balkán-szövetségesek nem fogadták el maradéktalanul, ami végül a második Balkán-háborúhoz vezetett.¹²¹

A londoni konferencia egy kemény diplomáciai csatározás volt, amelynek a végén kompromisszum született, azonban a létrejövő új Albánia nem foglalta magába az összes albánok lakta területet.¹²² Szintén fontos, hogy bár a helyzetet a nemzetközi diplomácia kezelte, a háborús feszültség megmaradt a nagyhatalmak között.¹²³ Abban, hogy ebben a diplomáciai

---

¹¹⁴ Uo. 77.

¹¹⁵ Részletesen lásd: Balla Tibor, „Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai részvétele a Scutari-válság rendezésében”, *Hadtörténeti Közlemények* 110, 3. szám (1997): 435–459.

¹¹⁶ Wernicke, Theodor A. Ippen, 84.

¹¹⁷ Csaplár-Degovics, Az albán nemzettévalás kezdetei, 288.

¹¹⁸ Notiz. Berlin, 1912. december 11. HHStA PA XII. 396.

¹¹⁹ Balla, „Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai részvétele”, 440.

¹²⁰ Kritt, Die londoner Botschaft-konferenz, 114.

¹²¹ Erről lásd bővebben: Jelavich, A Balkán története, is. mű; Csaplár-Degovics, Az albán nemzettévalás kezdetei is. mű.

¹²² Uo. 305.

¹²³ Miller, The Concert of Europe, 190.

egyeztetési folyamatban Mensdorff az Osztrák-Magyar Monarchia nagyköveteként stabilan megállta a helyét, nagy szerepe volt Theodor Ippennek. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy amikor 1913. márciusában Ippennek Bécsbe kellett volna utaznia, külön Mensdorff kérésére maradt még Londonban, segíteni az ő munkáját.¹²⁴ Ippen tevékenysége abban érhető tetten, hogy rendszerint több lehetőséget teremtett Mensdorff éveinek alátámasztáshoz azzal, hogy különböző szakmai földrajzi, történelmi, etnikai, vallási szempontokkal segítette őt, azt azonban meg kell jegyezni, hogy ezeket sokszor nem fogadták el az antant képviselői. Ippen érvrendszere egyértelműen a Monarchia érdekeit támogatta, ezt az olasz külügyminiszter, San Giuliano is megfogalmazza: „*természetesen politikai okokból kell néha a földrajzot használni*”,¹²⁵ de hangsúlyozni kell ugyanakkor azt, hogy rendszerint valóban szakmai alapokon állt ez az érvrendszer. Hiszen, ha összehasonlítjuk a konferencia előtt több mint 20 évvel korábban megjelent első munkájának azon állításait, amelyek a későbbi Albánia keleti hatáiról szólnak, illetve a konferencián Mensdorffnak adott javaslatait, akkor több hasonlóságot is felfedezhetünk (ilyen a már többször kiemelt Gjakova (Djakova) és környékének kérdése). Ebből látható, hogy valóban a helyi viszonyokat ismerve, valódi helyzetnek megfelelő állításokat fogalmazott meg, amikor Mensdorffot segítette.

Külön kitérnék arra, hogy Ippen a konferencia alatt levelezett több, a korszakban elismert Balkán szakértővel is, azonban ennek felkutatása még várat magára. Ennek oka, hogy Ippen nem hagyott hátra saját feljegyzést vagy leveleket a konferencia idejéről (ezt Wernicke is kiemeli)¹²⁶ és így csak a levelezőpartnerei hagyatéka alapján, vagy egy-egy utalás alapján sejthető a kapcsolatrendszer. Ami megállapítható, hogy több levelet is küldött Albánia határainak kérdésével kapcsolatban Alfred Rappaportnak, aki ekkoriban a Ballhausplatz Balkán szakértőjeként segítette Berchtold munkáját.¹²⁷ Ezekben a levelekben az észak-albán határ népességi adatait, területi jellemzőit mutatta be Ippen azok alapján az eredmények alapján, amit a konferencián addig elértek. Ehhez még egy kézzel rajzolt térképet is csatolt.¹²⁸ Illetve kijelenthető, hogy kapcsolatban állt Thallóczy Lajossal is, akinek a hagyatékában két levél is található Ippentől a konferencia időszakából. Az első 1912. december 15-én keltezett levélben Ippen tájékoztatta Thallóczyt arról, hogy még aznap Mensdorffhoz utazott Londonba, ahol Albániával kapcsolatos gazdasági kérdésekről beszéltek. Emellett részletes leírást adott

---

¹²⁴ Wernicke, Theodor A. Ippen, 78.

¹²⁵ Kopie, Abschrift, Auswärtiges Amt. Berlin, 1913. február 10. HHStA PA XII. 401.

¹²⁶ Wernicke, Theodor A. Ippen, 93.

¹²⁷ Telegramm in Ziffern an Herrn Ippen. Bécs, 1913. február 2. HHStA PA XII. 400.

¹²⁸ Ippen levele Rappaportnak. HHStA PA XII. 400.

arról, hogy Rappaport levele alapján készített egy térképet, amely a jövőbeli Albánia határait mutatja be (ezeket a határokat részletesen le is írta Thallóczy).¹²⁹ Ez alapján, illetve a fenti Rappaportnak küldött levél alapján feltételezhető, hogy Ippen és Rappaport között aktív kapcsolat állt fent a konferencia alatt. Erre valószínűleg Berchtold megfelelő tájékoztatása miatt volt szükség, amely feladatot Rappaport látta el a Ballhausplatzon. Ippen második Thallóczynek küldött levele 1913. áprilisában kelt és a sajtó szerepét elemezte az események tükrében.¹³⁰ A fenti levelek tehát arra engednek következtetni, hogy a korszak politikus-tudósai között aktív kapcsolat létezett a mindennapokban, illetve, hogy a fontosabb események alkalmával rendszerint bíztak egymás véleményében.

Lezárás

Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikája és annak irányítói egy rendkívül érdekes és nehéz helyzetben lévő hivatalban dolgoztak, hiszen egy birodalomnak a két eltérő véleményét, érdekeit kellett, hogy összehangolja, miközben az uralkodónak tartozott felelősséggel, és így természetesen az ő véleményét is be kellett építeni a politikájába.¹³¹ A gördülékenyebb munka végett azonban ez a hivatal „nem csak a külpolitika központja, hanem a birodalom belső egységterekvéseinek megtestesítője is” volt egyben.¹³² Ennek köszönhető, hogy a Külügyminisztériumhoz tartozó bécsi Konzuli Akadémia növendékei, akik a századfordulóra a Monarchia meghatározó külpolitikai irányítói és működtetői lettek, gyakran sikeresen felülemelkedtek a birodalom egy-egy felének érdekeinek képviselőitén és igyekeztek egyfajta közös utat kialakítani, mindamelllett, hogy identitásukat megtartották.¹³³

Theodor Anton Ippen élete és karrierje ezt a mentalitást tökéletesen visszaadja, hiszen végig megmarad osztráknak, mégis elkötelezetten küzd a Monarchia érdekeinek megfelelő külpolitika alakításában. Ez a törekvés érhető tetten tudományos munkásságában is. Bár diszciplinárisan nehéz meghatározni működését, hogy földrajztudós vagy éppen történész, az azonban egyértelmű az általam elemzett *Kosovo–Novibazar* című munkájából, a későbbi albánokkal kapcsolatos külpolitikai irányvonal kialakításából és a londoni nagyköveti

---

¹²⁹ Ippen Theodor Thallóczy Lajosnak. London, 1912. december 15. OSZK, Kézirattár. Fond XI. Thallóczy Lajos hagyatéka. XI/472.

¹³⁰ Ippen Theodor Thallóczy Lajosnak. London, 1913. április 19. OSZK, Kézirattár. Fond XI. Thallóczy Lajos hagyatéka. XI/472.

¹³¹ Galántai, A Habsburg-monarchia, 96.

¹³² Somogy, Hagyomány és átalakulás, 87.

¹³³ Uo. 200.

konferencián végzett munkájából, hogy politikai érdekeinek a tudományos nézeteit igyekezett csak minimálisan alárendelni. Ez főleg akkor szembetűnő, hogy a külpolitikailag viszonylag békésnek számító 1890-es évek elején megírt munkájában tett állításain nem változtat sokat a londoni konferencián sem, amikor már komoly politikai tétje volt a működésének. Mindvégig szem előtt tartotta az etnikai- és vallási arányokat egy-egy terület sorsának megítélésakor, csakúgy, mint a modernebb földrajzi szemléletet tükröző gazdasági-közigazgatási egység kérdését is, amellyel városok és területek összetartozása mellett érvelt. Azonban annak a gondolatnak, hogy az önálló Albánia létrehozása és az albán nemzettudat felépítése kiemelten fontos külpolitikai cél a Monarchia Balkán politikájában, milyen motivációja volt az életében, egyelőre nyitott kérdés maradt információ hiányában. Így amit élete kapcsán kiemelnék, az a lojalitása, a tudományos igényű munkássága és az alapos balkáni ismeretei, amivel biztosan hozzájárult a későbbi korok Balkán-kutatóinak munkásságához. Fontos azonban, hogy ez a tudományos munkásság nagyban hozzájárult a Monarchia Balkán-politikájának alakulásához, és így beilleszthető a 19. század végi, 20. század eleji imperialista törekvésekbe a Balkán irányába. Érdekes azonban azt is kiemelni, hogy diplomataként ezek a törekvések a realitás talaján maradtak (ellentétben például a magyar földrajzzal a korszakban).¹³⁴ Összegzésként tehát munkásságát az egyensúly jellemzi a tudományos érdeklődés és a politikai célok között. Mindemellett Ippen fontos korai példája a tudomány és a politika összefonódásának, ami a nemzetközi kapcsolatokat illeti. Ennek a folyamatnak a felderítésére, hogy az intézményesült tudományok ismeretei megjelennek mint politikai érvek egy-egy hatalom nemzetközi diplomáciájában, érdemes további kutatásokat folytatni.

Theodor Anton Ippen további életéről még kevesebb információ áll a rendelkezésünkre. Amit tudunk, hogy a világháború után szerepet vállalt a Duna Bizottság működtetésében.¹³⁵ Végül pedig 1935. január 31-én hunyt el, az Osztrák-Magyar Monarchia egyik kiemelkedő albanológusaként.

---

¹³⁴ Lásd bővebben: Hajdú Zoltán, „Az intézményesült Balkán-kutatás kialakulása és fejlődésének problémái Magyarországon 1948-ig, különös tekintettel a földrajzi kutatásokra”, *Balkán füzetek* 1. (2003); Dupcsik Csaba, *A Balkán képe Magyarországon a 19–20. században*, (Budapest: Teleki László Alapítvány, 2005).

¹³⁵ Elsie, Robert, *A Biographical Dictionary of Albanian History*, (London: I.B. Tauris, 2012): 214.

Felhasznált források

Levéltári források

Österreichisches Staatsarchiv:

- Archiv der Republik, Auswärtige Angelegenheiten, 1918-2005
  - o Bundeskanzleramt/Auswärtige Angelegenheiten, 1918-1938
    - Neue Administrative Registratur, 1918-1938
      - Fach-4: Seria A: Theodor Anton Ippen
- Haus-, Hof- und Staatsarchiv
  - o Diplomatie und Außenpolitik 1848-1918 Diplomatie und Außenpolitik 1848-1918
    - Ministerium des Äußern, Politisches Archiv
      - XII. Türkei: 396–402
  - o Sonderbestände: Nachlässe, Familien- und Herrschaftsarchive, 1180-2005
    - Archiv der Konsularakademie: Bücher: 32; 36; 45; 112; 142.

Országos Széchényi Könyvtár:

- Kézirattár:
  - o Thallóczy Lajos hagyatéka, Fond XI.
    - Ippen Theodor Thallóczy Lajosnak, XI/472.

Szakirodalmak

- *19. századi egyetemes történelem 1789–1914*, szerk. Vadász Sándor, Budapest: Osiris Kiadó, 2011.
- Balla Tibor, „Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai részvétele a Scutari-válság rendezésében”, *Hadtörténeti Közlemények* 110, 3. szám (1997): 435–459.
- Bloch, Marc, *A történész mestersége*. Budapest: Osiris Kiadó, 1996.
- Carr, E. H. *Mi a történelem?* Budapest: Osiris Kiadó, 1995.
- Crampton, Richard J. *The Hollow Detente. Anglo-German Relations in the Balkans, 1911–1914*. London: George Prior, 1979.
- Csaplár Krisztián, „Nopcsa Ferenc báró és a Monarchia albán politikája. 1910–1911.” *Fons* 8, 3. szám (2001): 319–368.
- Csaplár-Degovics Krisztián, „Thallóczy Lajos és az albanológia: vázlatok egy nemzetépítési kísérletről”, *Levéltári Közlemények* 81, (2010): 167–189

- Csaplár-Degovics Krisztián, *Az albán nemzetvéválás kezdetei (1878–1913) – a Rilindja és az államalapítás korszaka*. Budapest: ELTE BTK, 2010.
- Demeter Gábor, „A Balkán felosztására vonatkozó elképzelések a 19. század második felétől 1913-ig”, in *A Balkán és a keleti kérdés a nagyhatalmi politikában*, 106–135 szerk. Bodnár Erzsébet és Demeter Gábor (Debrecen: Hungarovox Bt. 2005)
- Demeter Gábor: „A Balkán felosztására vonatkozó elképzelések a 19. század második felétől 1913-ig”. In *A Balkán és a keleti kérdés a nagyhatalmi politikában*, szerk. Bodnár Erzsébet és Demeter Gábor, 106–129. Debrecen: Hungarovox Bt. 2005.
- Demeter Gábor: „Expanzió vagy önvédelem? Az Osztrák-Magyar Monarchia diplomáciai köreinek tervei Szerbiával kapcsolatban. 1913–1915”, *Világtörténet* 5, 3. szám, (2015): 391–409.
- Demeter Gábor: *A modernizációtól az expanziós törekvésekig*. Szófia–Budapest: Institut za Istoricheski Izsledvane, BAN–MTA BTK Történettudományi Intézet, 2018.
- Diószegi István, *A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1939*. Budapest: História-MTA Történettudományi Intézete, 1997.
- Diószegi István, *Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikája*. Budapest: Vince Kiadó, 2001.
- Dupcsik Csaba, *A Balkán képe Magyarországon a 19–20. században*, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2005.
- Elsie, Robert, *A Biographical Dictionary of Albanian History*, London: I.B. Tauris, 2012.
- Galántai József: *A Habsburg-monarchia alkonya*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1985.
- Hajdú Zoltán, „Az intézményesült Balkán-kutatás kialakulása és fejlődésének problémái Magyarországon 1948-ig, különös tekintettel a földrajzi kutatásokra”, *Balkán füzetek* 1. (2003).
- Hall, Richard C. *The Balkan Wars 1912–1913*. London: Routledge, 2000.
- Hilbert Bálint: „A földrajztudomány intézményesülése és szellemiségének fejlődése az Osztrák-Magyar Monarchiában”, *Földrajzi Közlemények* 143, 3. szám (2019): 223–235.
- Jelavich, Barbara, *A Balkán-története II. 20. század*. Budapest: Osiris Kiadó, 1996.
- Kissinger, Henry, *Diplomácia*. Budapest: Panem Kft. 2008.
- Kritt, Robert R, *Die Londoner Botschafter-konferenz 1912–1913*. Wien: Universität Wien, 1960.
- Miller, J, *The Concert of Europe in the First Balkan War 1912–1913*. Worcester: Clarck University, 1961.

- Niederhauser Emil: „A két Balkán-háború és előzményei”, in *A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak. Rigómezőtől Koszovóig*, szerk. Krausz Tamás, 11–22. Budapest: Napvilág Kiadó, 1999.
- Ormos Mária, *A történelem és a történettudományok*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950.
- Romsics Ignác, „A magyar birodalmi gondolat”, *Mozgó Világ* 39, 8–9. szám, (2012): 6–18.
- Somogyi Éva: „Modern bürokrácia a közös külügyminisztériumban”, *Századok* 142, 1. szám (2008): 3–48.
- Tömöry Márta: *In memoriam Herveghalom 1916. Thallóczy Lajos a történész politikus*. Budapest: Thallóczy Lajos emlékbizottság, 1991.
- Wernicke, Anneliese, *Theodor Anton Ippen*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1967.